

GSK teaduskooli konverents, 07.09.2012

HIV-nakkusesse suhtumine kui meditsiinieetika lakmustest

Andres Soosaar

Eesti Arst

Indikaator on keemiline aine, millega tehakse kindlaks lahuse pH.

- ★ pH indikaatoriks on kas nõrk alus või nõrk hape.
- ★ pH määratakse kindlaks lahuse värvi järgi peale indikaatori lisamist.

Indikaator	happes	neutraalne	aluses
Lakmus	punane	lilla	sinine
fenoolftaleiin	värvusetu	värvusetu	roosakaspuna ne
metüüloranz	punane	kollane	kollane

Liina Kivastiku esitlusest „Keemia õppimine muutub huvitavaks rühmatööde abil. Keemia 8. klass“ (2009)

Ettekande põhiseisukoht

Sarnaselt lakmuspaberi omadusega muuta oma värvi vastavalt keskkonna reaktsiooni muutumisele, peegeldab konkreetse kogukonna suhtumine HIV-nakkusesse selle üldisemaid arusaamu meditsiinieetikast.

Susan Sontag „AIDS ja selle metafoorid“ (1989)

2. ptk algus: „Aidsil on kahekordne metafoorne päritolu. Mikroprotsessina kirjeldatakse seda nagu vähki: sissetungina. Kui keskendutakse haiguse ülekandmisele, siis manatakse esile vanem metafoor, mis meenutab süüfilist: reostus. (Seda on võimalik saada nakatunud inimese verest või suguelunditega seostuvate vedelikega või reostunud veretoodetest.)

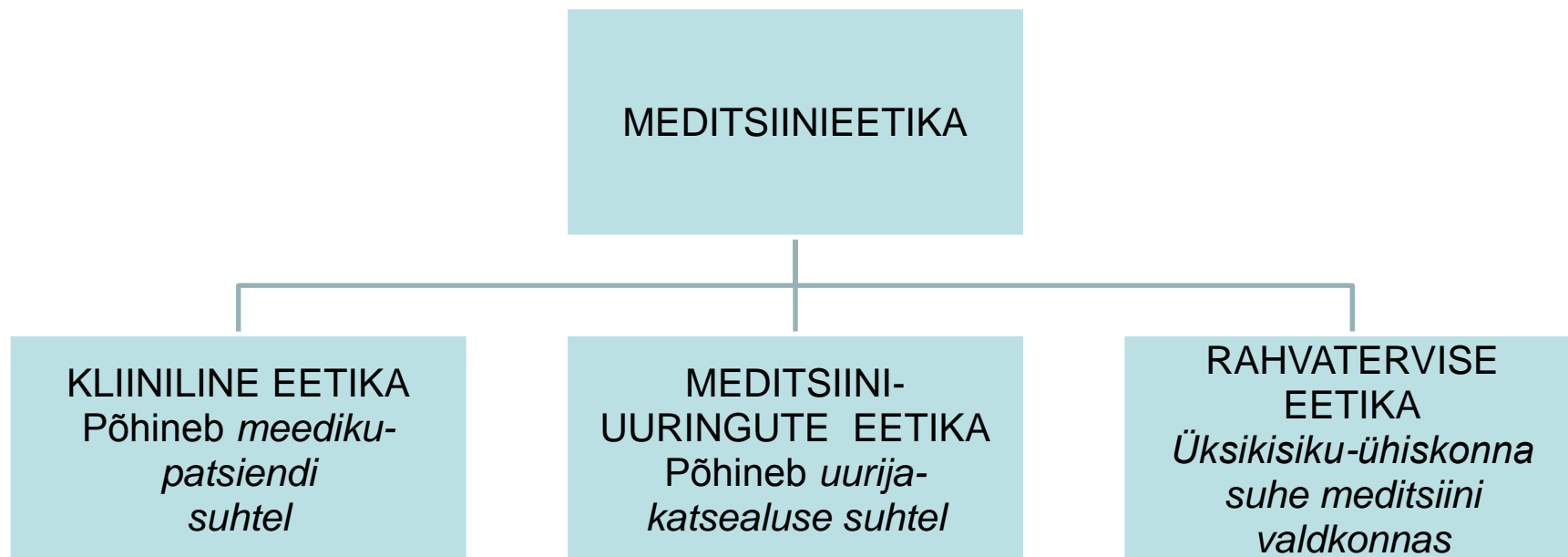
Haigus kui reaktsioon haige käitumisele

- Haigus kui karistus: haige on oma haiguses ise süüdi ning karistus leevendab seda süüd;
- Haigus kui haigust soosiva käitumise paratamatu või väga tõenäoline tulemus;
- Haigus kui ebaõnn: haige ei ole oma haiguses kuigivõrd süüdi, ta oli mutrike suurte jõudude mängus.

HIV-nakkuse erijooned

- Mõnekümne aastaga on tundmatust haigusest saanud väga põhjalikult uuritud , kuid mitte veel sedavõrd hästi kontrollitav haigus.
- HIV-nakkus on nii globaalne kui lokaalne probleem.
- HIV-nakkuse psühholoogiline ja sotsiaalne mõju on olnud väga tugevad ja tinginud haiguse vaatlemist erandlikuna (*exceptionalism*).
- HIV-nakkus on mõjutanud kõiki meditsiinieetika põhilise rubriike.

HIV-nakkuse eetilised probleemid ilmnevad meditsiinieetika kõigis põhivaldkondades

Arsti-patsiendi suhte põhilised eetilised printsiibid

- Inimväärikuse austamine ehk respekt patsiendi kui tervikliku isiksuse suhtes;
- Mittekahjustamine, *primum non nocere*;
- Heategemine;
- Empaatia/kaastunne
- Patsiendi autonoomia ja enesemääratlemise austamine;
- Tõemeelsus või pigem ausus (ingl. *veracity*);
- Õiglus;
- Patsiendi privaatsus ja arsti konfidentsiaalsus.

Rahvusvahelised HIV/AIDS ja inimõiguste juhtnöörid (2006)

Sissejuhatus

- Kogemus näitab, et inimõiguste kaitse edendamine aitab vähendada HIV levikut ning HIV/AIDSi probleemsust;
- Tervis ja inimõigused tugevdavad teineteist igas kontekstis;
- Valitsused kogukonnad ja isikud respektierigu inimõigusi ning tegutsegu sallivuse, kaasa tundmise ja solidaarsuse vaimus.

Rahvusvahelised HIV/AIDS ja inimõiguste juhtnöörid (2006)

- Kõik inimõigused on universaalsed, jagamatud ning vastastikku seotud ja sõltuvad;
- Mõnikord võib teatud inimõigusi teatud selgel ja ajutisel moel piirata. Kunagi ei tohi piirata õigust elule; vaba olemist piinamisest, orjastamisest, vangistusest võlgade katteks, karistusseadustike rakendamise eelne nende kehtestamine; õigust olla õiguse subjektiks, samuti mõtte-, südametunnistuse ja usuvabadust.

Rahvusvahelised HIV/AIDS ja inimõiguste juhtnöörid (2006)

Rahva tervis on sageli argumendiks, mille alusel piiratakse inimõigusi HIV kontekstis. See võib tuua kaasa diskrimineerimist hariduse, tööhõive, meditsiiniabi, reisimise, sotsiaalse turvalisuse ja majutuse valdkondades. Kohustuslik testimine ja HIV staatuse avalikustamine rikuvad õigust privaatsusele. Isikuvabadust on piiratud, kui HIV on argumendiks vabaduse võtmiseks või segregatsiooniks. ... Taolised sunnivahendid juhivad inimesi kõrvale ennetus- ja abiprogrammidest.

Stigmad ja diskrimineerimine

- Id. *discriminare* – eraldamine, lahutamine

Diskrimineerimine sotsiaalses kontekstis tähendab inimese või sotsiaalse grupi **ebaõiglast** halvemat kohtlemist teatud tunnuse (haigus, rass, käitumuslikud iseärasused) alusel.

- kr. *stigma* – piste, arm, märk

Sotsiaalne märk, mis märgib tunnust, mille alusel võidakse inimest või sotsiaalset gruppi diskrimineerida

Diskrimineerimine ja õigus

- Diskrimineerimise halbust võib põhjendada erineval moel, nt inimõiguste, erinevate väärtuste (nt inimväärikus, õigus või isikuautonoomia) alusel.
- Ühe traditsioonilise vaate kohaselt on õiglane see, mida inimesed on ära teeninud ja mida peaksid õiguspäraselt omama.
- Kaasaegses pluralistlikus ühiskonnas elavad erinevad õigluse tõlgendused oma elu.

HIV, narkomaaniad ja diskrimineerimine

- Diskrimineerimine on HIV ja narkomaania kontekstis väga levinud;
- Diskrimineerimine on põhjustatud õige erinevatest asjaoludest, kuid eelarvamused on siin õige mõjukad;
- Teadlikkuse tõstmine ning teatud väärtuste-hoiakute (inimväärikus, õiglus, inimõigused) kultiveerimine aitavad diskrimineerimise vastu.

Arstid ja diskrimineerimine

Eesti arstieetika koodeks (2008):

2. Arsti esmane kohus on osutada arstiabi igas olukorras oma pädevuse piires, austades patsiendi inimväärikust, autonoomiat ja heaolu.

4. Arst suhtub kõikidesse patsientidesse võrdselt, usulised, rahvuslikud, sotsiaalsed ja poliitilised tegurid ei tohi arsti tema kohustuste täitmisel mõjutada. Arst ei tohi kasutada oma arstlikke teadmisi inimsuse vastu.

Patsiendi kohustused

VÕS 41 ptk § 764. Patsiendi teabe andmise kohustus

Patsient peab tervishoiuteenuse osutajale avaldama oma parima arusaama järgi kõik tervishoiuteenuse osutamiseks vajalikud asjaolud ja osutama kaasabi, mida tervishoiuteenuse osutaja lepingu täitmiseks vajab.

HIV-nakkusega patsiendi privaatsusest

Eesti arstieetika koodeks (2008):

3. Arsti kohus on hoida kutsesaladust nii patsiendi eluajal kui pärast tema surma.

Arstivanne: ... Pean hoolikalt saladuses, mida patsiendiga seoses mulle on usaldatud. ...

HIV-nakkusega patsiendi privaatsusest

VÕS 41 ptk § 768. Saladuse hoidmise kohustus

(1) Tervishoiuteenuse osutaja ja tervishoiuteenuse osutamisel osalevad isikud peavad hoidma saladuses neile tervishoiuteenuse osutamisel või tööülesannete täitmisel teatavaks saanud andmeid patsiendi isiku ja tema tervise seisundi kohta, samuti hoolitsema selle eest, et käesoleva seaduse §-s 769 nimetatud dokumentides sisalduvad andmed ei saaks teatavaks kõrvalistele isikutele, kui seaduses või kokkuleppel patsiendiga ei ole ette nähtud teisiti.

(2) Käesoleva paragrahvi lõikes 1 sätestatud kohustuse täitmisest võib mõistlikus ulatuses kõrvale kalduda, kui andmete avaldamata jätmise korral võib patsient oluliselt kahjustada ennast või teisi isikuid.

Kokkuvõte

- Teadmiste ja meditsiinilise kogemuse kasv vähendab pidevalt HIV-nakkuse erilisust ning järjest enam vastab HIV-nakkuse meditsiinieetika valdkonna üldistele põhimõtetele .
- Meedikud peaksid silmas pidama, et igal terapeutilisel suhtel (sh ka HIV-nakkuse korral) on oma panus selle ühiskonna meditsiinieetika konkreetse olukorra kujundamisse.